

~~Avs: Svensk Fjällrasavel
c/o Robert Nilsson
Övre Svartå 515
961 98 BODEN~~

Andrea Petitt
Rickebasta Rosenlund 27
741 92 Knivsta

Porto betalt

B-post

Fjällkon

SVENSK FJÄLLRASAVELS TIDSKRIFT nr 4/2016

Floda socken i Dalarna i början av 1900-talet.

Foto: Arkiv

Nästa nummer av Fjällkon kommer i slutet av mars,
vill du ha med något material i tidningen är sista datum **28 februari**.

Europeiska jordbruksfonden för
landsbygdsutveckling. Europa
investerar i landsbygdsområden

Detta material har delvis
finansierats med EU-medel

EPIGENETIKEN SUDDAR UT GRÄNSER MELLAN ARV OCH MILJÖ

Epigenetik är benämningen på en typ av reglering av geners aktivitet som har studerats och omdebatterats under senare år. Framför allt har epigenetik uppmärksammats i humanforskningen och befunnits kunna påverka vanliga sjukdomar som cancer och diabetes.

Epigenetiska förändringar av DNA är sådana där själva DNA-strukturen (den genetiska koden) är oförändrad, men där kemiska modifieringar av DNA-molekylen och de proteiner (histoner) som utgör kromosomerna påverkar om en gen är öppen eller stängd för avläsning. Man kan säga att utanpå den genetiska koden (översättningen av kvävebaser till proteiner) som vi är bekanta med sedan tidigare ligger den epigenetiska koden. Prefixet »epi« kommer från grekiskan och betyder »på«.

Men vad är det då för förändringar som är epigenetiska? En viktig epigenetisk mekanism är DNA-metylering. Den innebär att metylgrupper fäster till kvävebasen cytosin i DNA-molekylen, vilket får till följd att närliggande gener tystas. En annan förändring verkar på histonerna, de stora proteiner i kromosomerna runt vilka DNA-strängen lindas. Genom kemisk förändring av histonerna kan förpackningen av DNA bli så tät att generna inte kan uttryckas. De epigenetiska förändringarna styr alltså genom olika mekanismer vilka gener som är aktiva, var, och i vilken utsträckning.

Epigenetiska förändringar kan uppstå under fosterstadiet men också senare i livet. Till exempel är den genetiska koden för enäggstvillingar identisk, men den epigenetiska koden skiljer sig åt mer och mer ju äldre tvillingarna blir. Vad som är särskilt intressant i sammanhanget är att de epigenetiska förändringarna inte bara påverkas av våra gener utan också av den omgivande miljön. Exempel på sådan miljöpåverkan kan vara ålder, diet, stress och kemikalier. Och inte nog med att dessa förändringar påverkar arvsmassan hos den enskilda individen, det har visat sig att en del av förändringarna även nedärvs till nästa generation! I praktiken innebär det här att också förvärvade skillnader kan överföras mellan generationer. Epigenetiken länkar på detta vis samman arv och miljö, mer än någonsin tidigare.

En känd svensk studie av epigenetik är den

Miljöfaktorer, som stress och diet, har visat sig kunna orsaka epigenetiska förändringar av arvsmassan.

så kallade Överkalixstudien. I denna har man följt människor uppväxta i Överkalix på 1800-talet. En tid då tillgången på mat varierade mellan åren, beroende på skörden. Studien visade att dessa personers näringsförsörjning under ett par år före puberteten påverkade risken för diabetes och hjärt-kärlsjukdom hos barnbarnen! Effekterna visade sig dessutom vara könsspecifika. Om farfar hade svulnit under en viss period av sin uppväxt levde hans sonson längre och löpte en mindre risk att drabbas av dessa sjukdomar. Motsvarande samband visade sig gälla mellan farmor och sondotter. Eftersom vanlig genetisk selektion kunde uteslutas misstänker forskarna att förklaringen till sambandet ligger i epigenetiska förändringar.

Epigenetik innebär ett nytt tankesätt, en brygga har skapats från vår miljö till våra gener, och över till nästa generation. Att omgivningsfaktorer skulle kunna påverka DNA och dessutom överföras till kommande generationer var otänkbart för bara 10–15 år sedan. Den rådande uppfattningen under över 50 års tid har varit att flödet är enkelriktat – generna styr våra proteiner som i sin tur styr våra egenskaper. Men de nya rönen är här för att stanna, och forskningen går framåt. I skrivande stund finns ännu mycket lite forskning kring epigenetik specifikt för hund. Framtiden får utvisa vilken inverkan dessa nya kunskaper får på hundaveln.

Svensk Fjällrasavel

INNEHÅLL

Epigenitiken	s 2
Innehåll/Redaktörsord	s 3
Styrelsen/	s 4
Tjurfäder	s 5
Görshova växlar spår	s 6-12
Ny semintjur?	s 13
Fjällnärainformation	s 14
Avelsinformation	s 15
Adolf Öhman	s 16-23

Redaktör och Ansvarig Utgivare:
Robert Nilsson
Övre Svartlå 515
961 98 Boden
mobil: 070-663 21 92
korn@telia.com

Layout:
Emma Nilsson
Klubbacken 45
129 39 Hägersten
mobil: 073-803 40 83
emmaingridkarolina@gmail.com

Tryck:
Kph Trycksaksbolaget AB,
Uppsala

Tidningen Fjällkon är Svensk Fjällrasavels medlemstidning som ges ut ca 4 ggr per år. Däremellan skickas aktuell information ut. Annonseringen med radannonser i tidning och info-blad med t.ex. "Köpes/Säljes" är gratis för medlemmar.

Samtliga artiklar i Tidningen Fjällkon är författade av redaktionskommittén om ej annat anges. Åsikter framförda i signerade artiklar delas inte automatiskt av Svensk Fjällrasavel, utan är författarnas egna. Tidningen får i korta drag citeras om källan anges. Eftertryck är dock förbjudet utan skriftligt tillstånd från Svensk Fjällrasavel.

ISSN 1401-7806
Utgivningsbevis PRV nr 21560

Medlemsavgift:
300:- insättes årligen helst på Svensk Fjällrasavels BG 5361-8070. OBS! Skriv ditt namn och adress!

Omslag:
Foto: Föreningsarkivet

REDAKTÖRSORDET

Det är fullmån här när sista handen läggs vid tidningen. Älven har lagt helt de sista nätterna som det var minus 27, så julstämningen finns. Man förstår vad gammalt folk menade med uttrycket "den andra dagen" när det var fullmån på vintern. Då kunde man köra häst efter älven utan problem även på kvällen och natten. Lustigt nog med dagens mått var vintern samfärdstiden på året i Norrland. Ingen klagade på kyla och snö då!

På sidan två finner ni ett utsnitt från "Hundavel" utgiven av Svenska kennelklubben 2013. Det förklarar Epigenetikbegreppet på ett bra sätt, och visar hur det börjar röra om i hundaveln. Ingen som ska diskutera fjällkoavel, eller bevarandeavel av andra husdjursraser kommer att kunna låta bli att ta upp den frågan om man vill bli tagen på allvar i framtiden. Läs och begrundat.

Vi har även med ett tack till Joachim Gustavsson för allt gott som gjorts för fjällrasen av honom under tiden som mjölkbonde, förhoppningsvis är det inte färdigt utan kan komma mer.

Samt som avslutande julläsning en fascinerande berättelse om en nybyggarfamiljs vedermödor i början på förra seklet.

Hoppas ni alla får en God Jul och ett Gott Nytt År!

Robert Nilsson

Ordförande:

Karl-Gunnar Ekeberg
Granö 2465
760 40 Väddö
tel: 0176-545 71
mobil: 070-5763175

Vice ordförande:

Robert Eklundh
Ytterby 8
811 95 Järbo
tel/fax: 0290-705 25
mobil: 070-317 73 51
e-post: nilsesihyttan@telia.com

Kassör:

Evy Schale
Killhult
312 98 Våxtorp
tel/fax: 0430-311 18
e-post: evy@schale.se

Sekreterare:

Anna Axelsson
Tennänget 25
796 91 Älvdalen
mobil: 073-065 48 45
e-post: anaxxel@hotmail.com

Ledamöter:

Elena Lantz
Myckelgensjö 307
895 92 Bredbyn
mobil: 070-673 86 06

Josefin Höglund
Rössjö 210
893 95 Sidensjö
mobil: 073-0560015

Louise Westerberg
Ormön 116
742 92 Gräsö
mobil: 070-311 22 03
e-post: gimskogen@banhof.se

Suppleanter:

Alfred Blomberg
Sunnahed landsvägen 142
719 40 Furudal

Anders Söderberg
Blecket-Bergvägen 29
795 92 Rättvik
mobil: 076-127 63 05

Ivan Eriksson
Torsvi Svanviken
745 99 Enköping
tel: 0171-830 35

Valberedning (s. k.):

Anders Jonört
Flarkbäcken 150
915 96 Flarken
tel: 0934-270 30
e-post: anders.jonort@norrme-
jerier.se

Revisor:

Tove Klackenberglund
Valdemarsbergsvägen 4
451 43 Uddevalla
mobil: 070-3897760
e-post: tovekla@gmail.com

Livdjursförmedling:

Mårten Dahlberg
Mariebergsgård 1296
872 96 Bjärträ
tel: 0612-532 67
fax: 0612-531 07
OBS! Tel. tid måndagar
12-13

Stambokföring:

Robert Nilsson
mobil: 070-663 21 92
e-post: korn@telia.com

Renrasighetsintyg:

Robert Eklundh
mobil: 070-317 73 51
e-post: nilsesihyttan@telia.com

Fjällnärakommitté:

Ivan Eriksson (s. k.)
Torsvi Svanviken
745 99 Enköping
tel: 0171-830 35

Lars-Göran Lindgren
Lars Halvarsson

Avelskommitté:

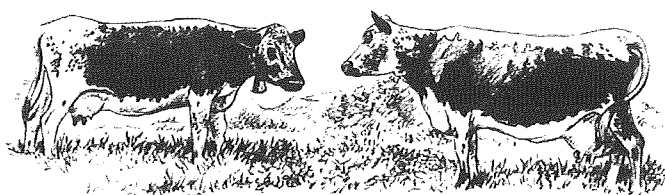
Robert Eklundh (s. k.)
Mårten Dahlberg
Tomas Lundholm

Tidningen Fjällkon

**Redaktör och
Ansvarig Utgivare:**
Robert Nilsson
mobil: 070-663 21 92
e-post: korn@telia.com

Hemsidesansvarig:

Görgen Majewski
Hantverkaregatan 53c
265 36 Åstorp
0738111560
e-post: gorgen@majewski.se

2017 STÄMMAN I SÖDRA HALLAND

Stämman kommer att äga rum den 4-6 augusti. Den kommer att förläggas till Vallåsens värdshus i Våxtorp <http://www.vallasensvardshus.se/>. Vi kommer att göra studiebesök i den vackra Sinarpsdalen utanför Båstad. Här har familjen Lindegren sin gårdsbutik och uppfödning av rödkullor och några fjällstutar. Vi kommer också att göra studiebesök hos familjen Schale i Killhult och deras lilla fjällkobesättning som går på naturbetesmarker. Grannen ska också få besök. Han har en mjölkande holsteinbesättning vari ingår två stycken fjällkor. Mer info kommer i nästa nummer av Fjällkon. Välkomna.

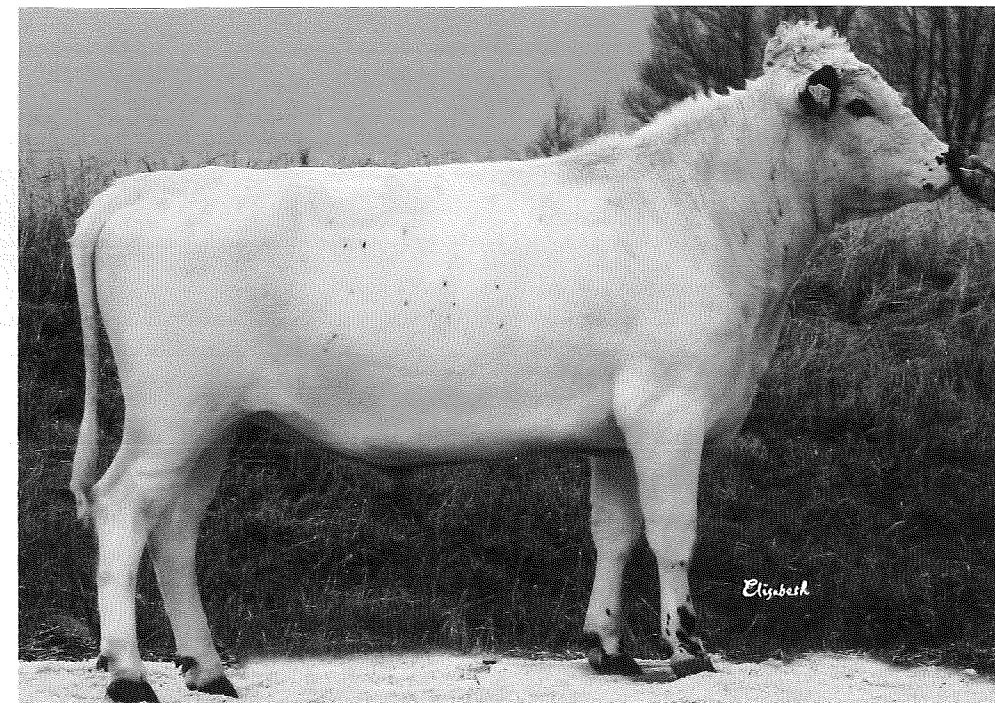
Evy och Lars Schale

TJURFÄDER FÖR KOMMANDE SEMINERINGAR

6869

Marieberg

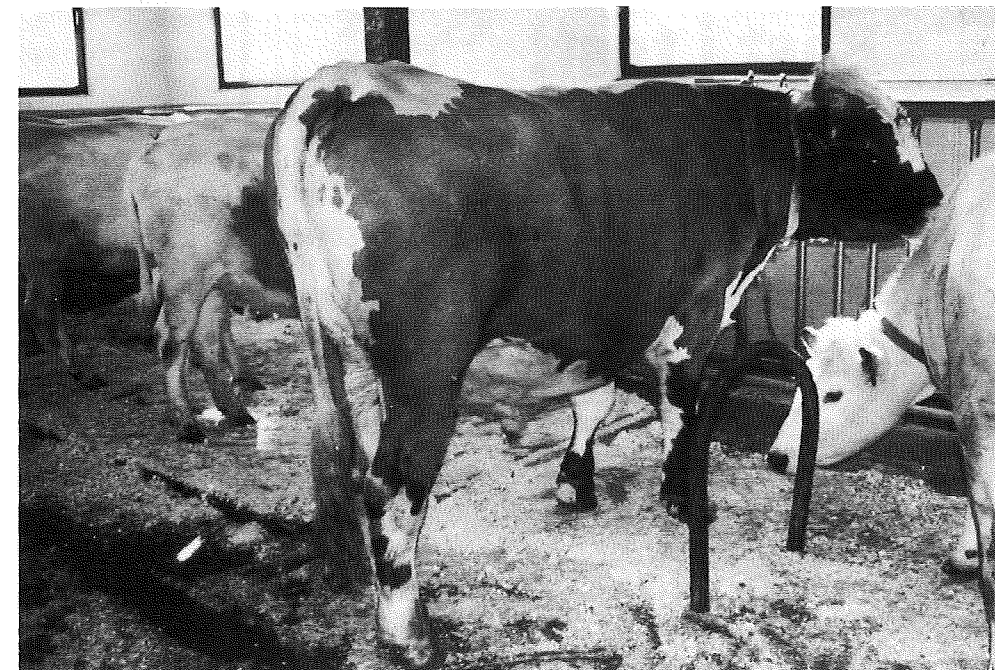
Far 1 Solberg
Mor 224 Ringull
Morfar 161 Smille

Under tiden 170101-170430 är det 6869 Marieberg kod nummer 3-6869

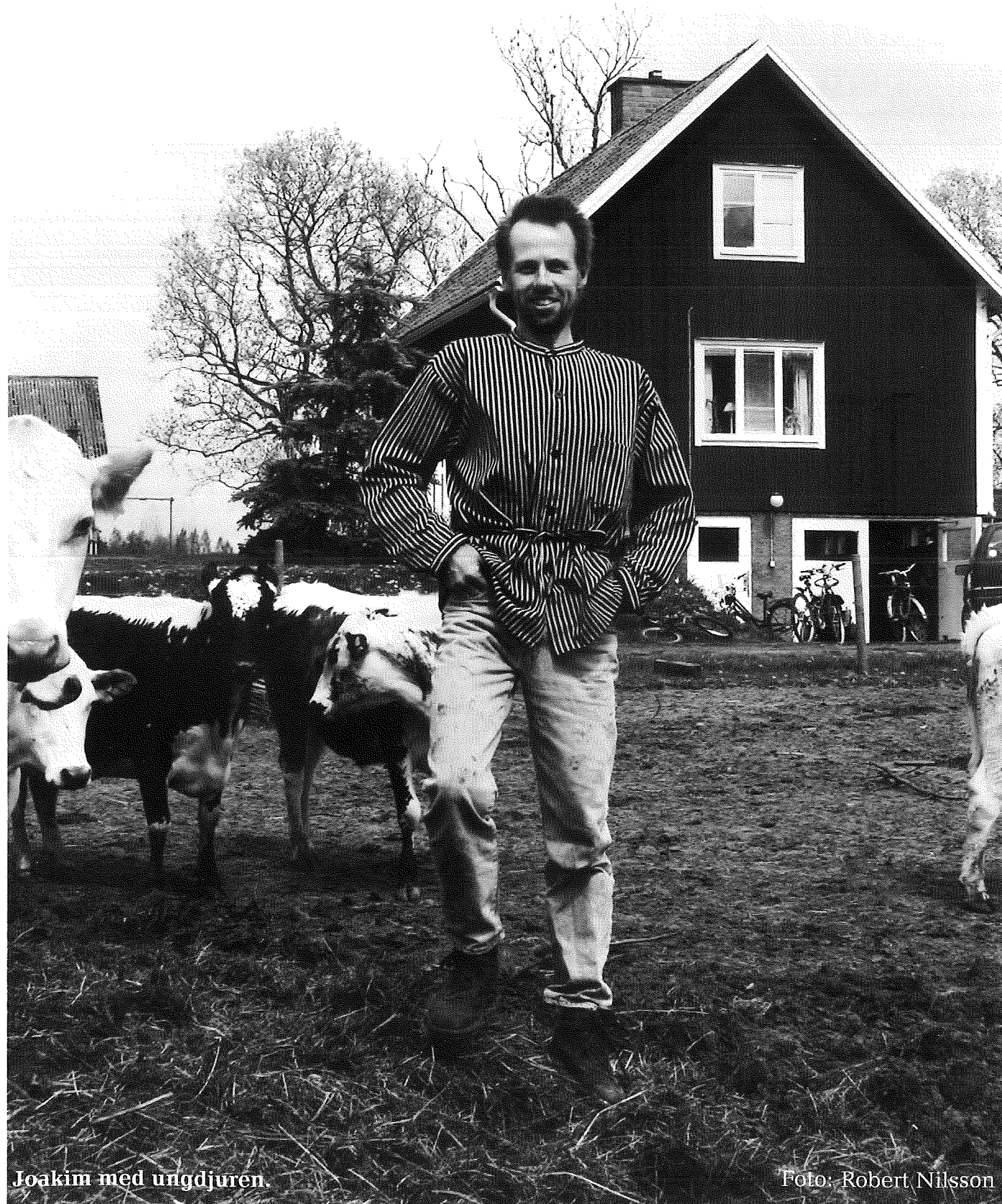
596 Pelle

Far 6748 Bör
Mor 26 Nilly
Morfar 786 Maro

Under tiden 170501-170831 är det 596 Pelle kod nummer 7-596

GÖRSHORVA VÄXLAR SPÅR

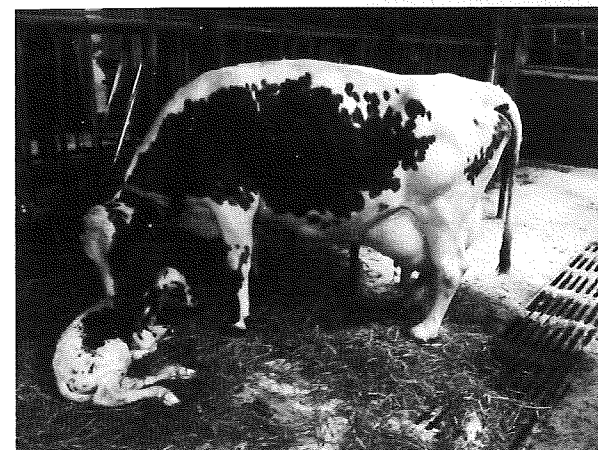
Joakim med ungdjuren.

Foto: Robert Nilsson

Det finns artiklar som man vet att man ska skriva, men som man grubar för att skriva. En som jag vetat om ett bra tag och som jag definitivt inte sett fram emot är den om att en av rasens viktigaste besättningar de sista 20 åren ska sluta med mjölkproduktion. Men eftersom det är en besättning och en lantbrukare som haft mycket stor betydelse för rasen så måste den ändå göras för att visa erkänsla för det jobb som utträttats, fattas bara annars. Att det är Joachim Gustavsson jag menar är ingen hemlighet för konördarna i fjällrasföreningen, men alla i föreningen känner inte Jocke och därför är det på sin plats att berätta en del om Jockes betydelse för rasen.

ENTUSIASM OCH KOKUNNADE!

Jag lärde känna Jocke 1994. Via bekanta fick jag höra om en ung bonde i Östergötland som skaffat ett par fjällkor och ville ha fler. Idag kommer jag inte ihåg om det var jag som ringde första gången eller om det var Jocke, men det jag minns var att det behövdes inte pratas många minuter förrän man förstod att detta var en sann "konörd" i ordets bästa mening. En människa som var otroligt intresse-

630 med nyfödd Smogg.

Foto: Joakim Gustavsson

rad och redan hade ett rejält mått av kunskap om kor och mjölkproduktion och mycket sunt förnuft. Precis vad vi behövde, då när kampen stod som hetast, då när vi jobbade som intensivast med Projekt Rädde Fjällkon och några år senare då vi startade fjällrasföreningen. Och stor nytta har vi haft på alla möjliga sätt!

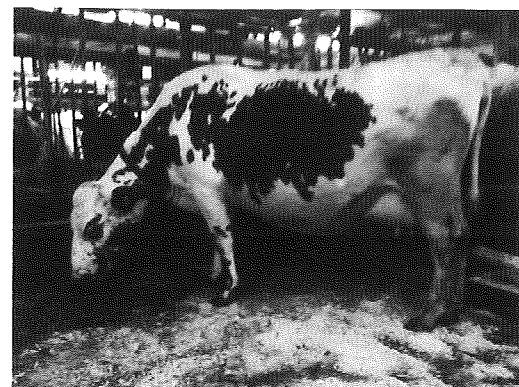

Vy över korna och lagården.

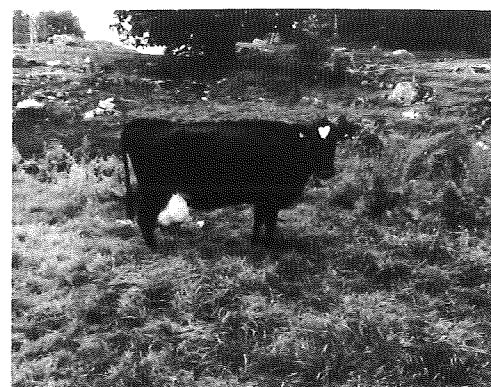
Foto: Joakim Gustavsson

Jocke har ställt upp och köpt in tjurkalvar som han fött upp och som vi sen har fått samla på Alebäck, en av dom, 57 Filur kan du läsa om i en enkom berättelse på hemsidan. Andra han dragit upp åt oss andra är 1010 Olav, 3009 Lillprinsen, 71 Dunkel, 234 Sprint, 1102 Fagott och 2192 RisOtto. Han har själv dragit fram ett otal avelstjurar. 30st tjurar födda på Görshorva är stambokförda varav 7230 Don Juan, 7261 Loket, 7266 Wiktor, 7312 Fisse, 7345 Marvin, 7365 Benny, 7385 Max och 7431 Filling alla har samlats på sperma på Alebäck. Insatta på semin via Viking G är 6860 From, 6862 Baltazar, 6878 Moltas, 6886 Storm och 6888 Smogg. Går nu allt som det ska så ska det i vinter bli en till insatt tjur från Görshorva som du kan läsa om på annan plats i tidningen.

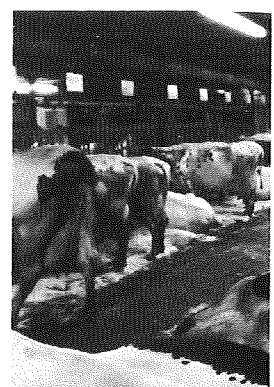
En snabb titt i databasen visar att han till dags dato stambokfört ett dussin inköpta kor och 37

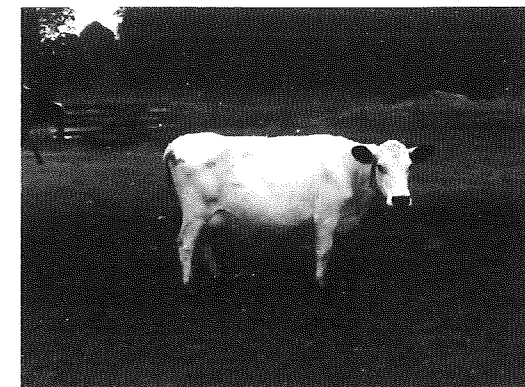
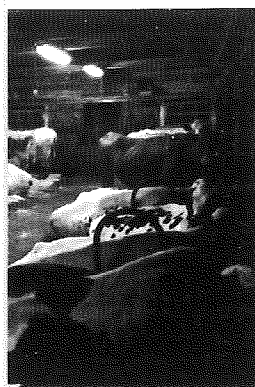
795 Diva, Dominos syster.
Foto: Joakim Gustavsson

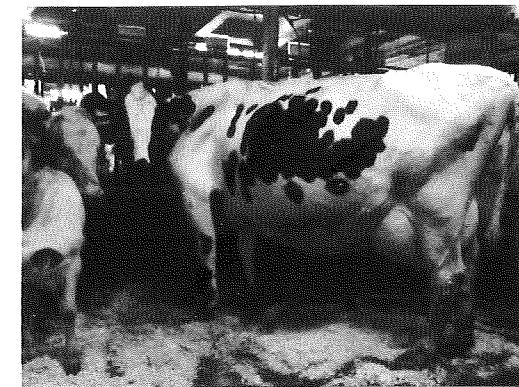
589 Nicolina.
Foto: Joakim Gustavsson

Lagårn.
Foto: Joakim Gustavsson

774 Malin, 469ans dotter efter Levis. Foto: Joakim Gustavsson

706 Malin, Maximus mor.
Foto: Joakim Gustavsson

stycken födda på Görshorva har intagits i stamboken. Inte långt från 10% av alla stambokförda fjällkor sen föreningen startade.

MED FRÅN BÖRJAN

När vi startade fjällrasföreningen ingick Jocke i den första styrelsen och fanns med drygt 10 år tills akut tidsbrist tvingade honom att avsäga sig fortsatt styrelsemedlemskap. Under de åren höll han till en början i livdjursförmedlingen och sen har han varit ett nästan permanent inslag i avelskommittén tills hälsoskäl tvingade honom avsäga sig det för några år sedan. Han har haft ett stort ansvar för föreningens Elmiamedverkande och är den vi många gånger fått lita till för att få fram djur av bra kvalitet till utställningen. Ja det är en del av vad Jocke gjort och betytt, hur började det då?

Elin & 188 Nicolina.

Foto: Arkiv

GÖRSHORVA

Jockes morfar Folke Hammarlund hade en arrendegård under Boxholms bruk. Från början hade Görshorva varit en rejält stor gård med 2000 tunnland åker och skog, 12 par hästar och 40talet kor med en lagård byggd 1902. Sen köpte Boxholm in den någon gång före första världskriget och med tiden blev det en arrendegård som Folke tillträdde 1965. Där växte Jocke mer eller mindre upp och tillbringade nästan all ledig tid från tidiga barnaår. Jocke fick för morfar ha häst och egna får på gården så han blev tidigt djurägare och efter att ha gått en 40 V grundkurs i Jordbruk så tog han 21 år gammal den 1a Januari 1987 över driften av Görshorva. Lite senare kom hustrun Lotta dit snart följda av barnen Elin och Mattias.

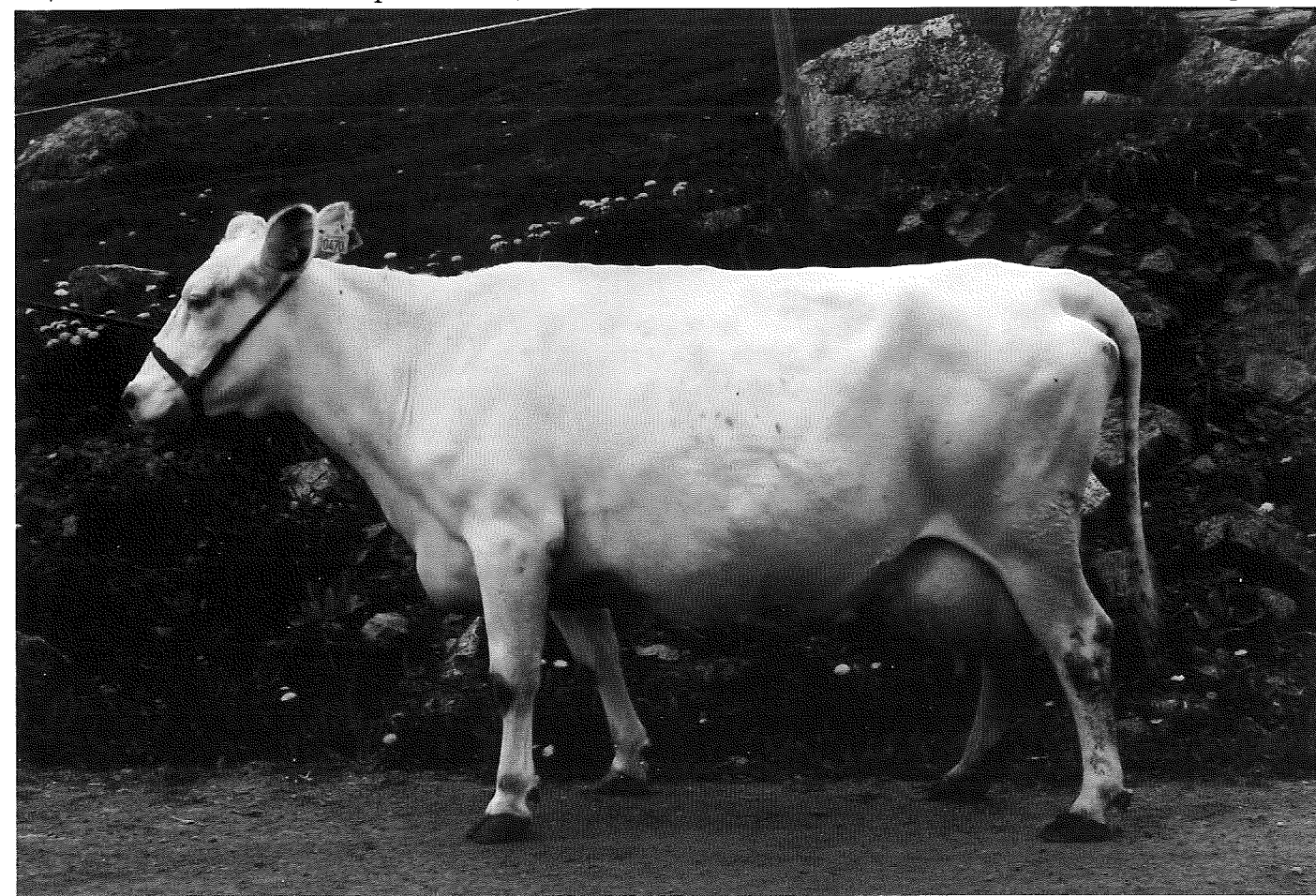
Folke låg under beredskapen under andra världskriget uppe vid Haparanda på gränsen mot Finland. Där stiftade han bekantskap med fjällkor för första gången och under Jockes uppväxt talades det av och till om fjällkor, en bonad med sådana fanns på Görshorva. Så 1978 när en granne, Harry Olsson, flyttat upp till Jämtland så köpte Folke via honom ned fjällkorna 1 Svana och 2 Diva från Brunflotrakten för att överraska Jocke. Därmed var fjällkovurmen väckt på allvar. Divorna finns kvar än idag. 1990 köptes 46 Malin och 47 Sessan in från Max Adolfsson, en känd SKB

profil från södra Sverige. Malin och Sessan var mycket bra kor och det ledde senare till att 17 kor från Peter Jonasson Bjuråker köptes in hösten 1994 och 17 egna kor såldes av på auktion. Den vägen kom bland annat Svingalinjen till Görshorva som finns bakom Storm och Smogg. 1994 köpte även Jocke och Lotta loss själva gården med ekonomibyggnader och några hektar mark runt om. Efter det har besättningen växt med enstaka inköp genom åren och pålägg efter egna djur och i höstas bestod den av dryga dussinet fjällkolinjer på 36,2 årskor med ett snitt på 7056 4,1 3,6 292

253. Därutöver fanns dussinet kor av andra raser så totalt 48 helårskor hölls på Görshorva.

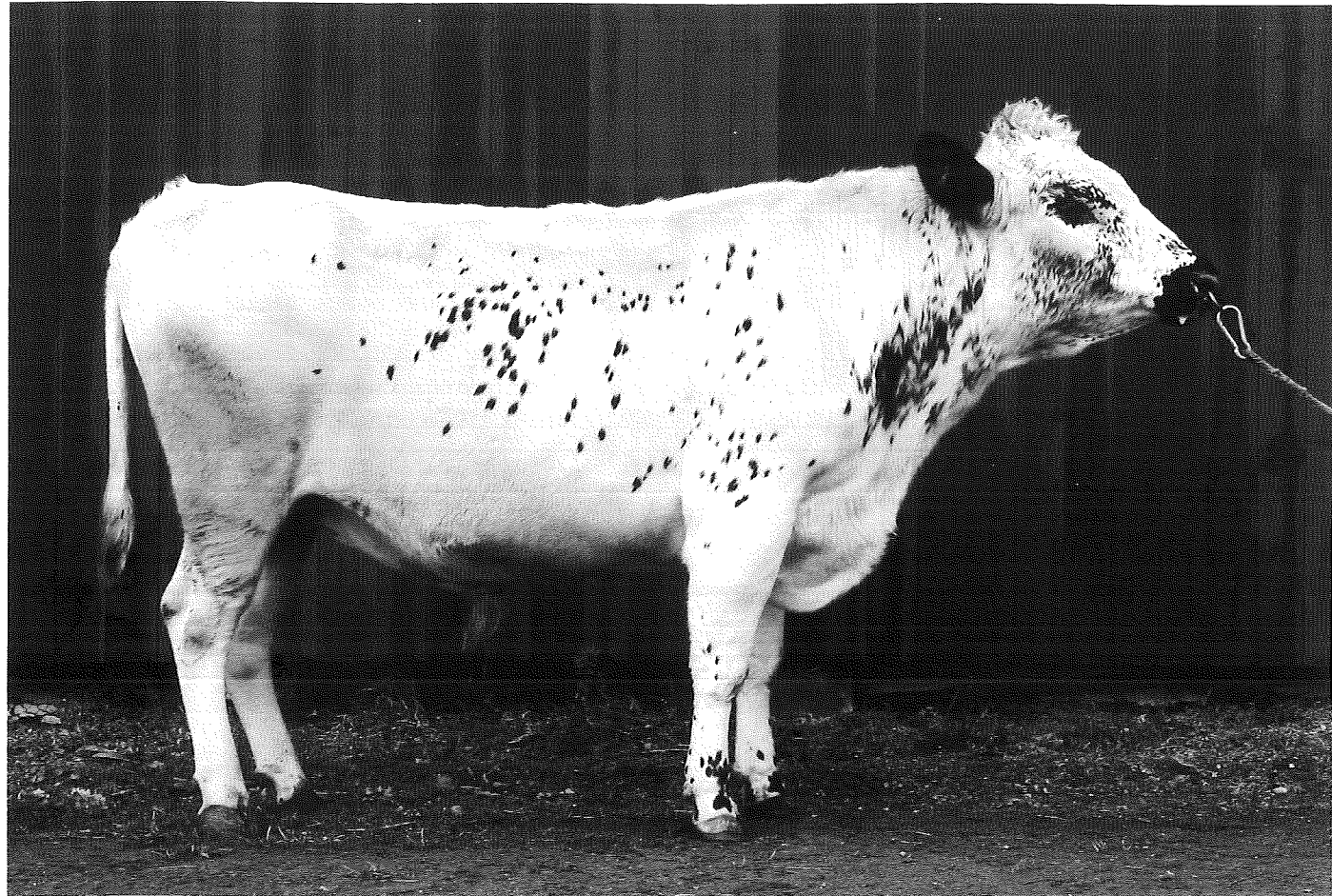
LÅNGA ARBETSDAGAR

Gården har aldrig varit på den mest lättbrukade halvan av Sveriges lantbruk, fantastiskt vacker men inte lättbrukad, som så många gårdar i skogs och mellanbygd i Södra Sverige. Av den anledningen är betet en viktig faktor och där har fjällkorna haft sin plats. Spannmål och grönfoder har inte blivit lättare att odla med åren då vildsvinen länge har varit och fortfarande är en stor och kostsam störning. När

470 Malin.

Foto: Robert Nilsson

7345 Marvin Svij 20178.

Foto: Arkiv

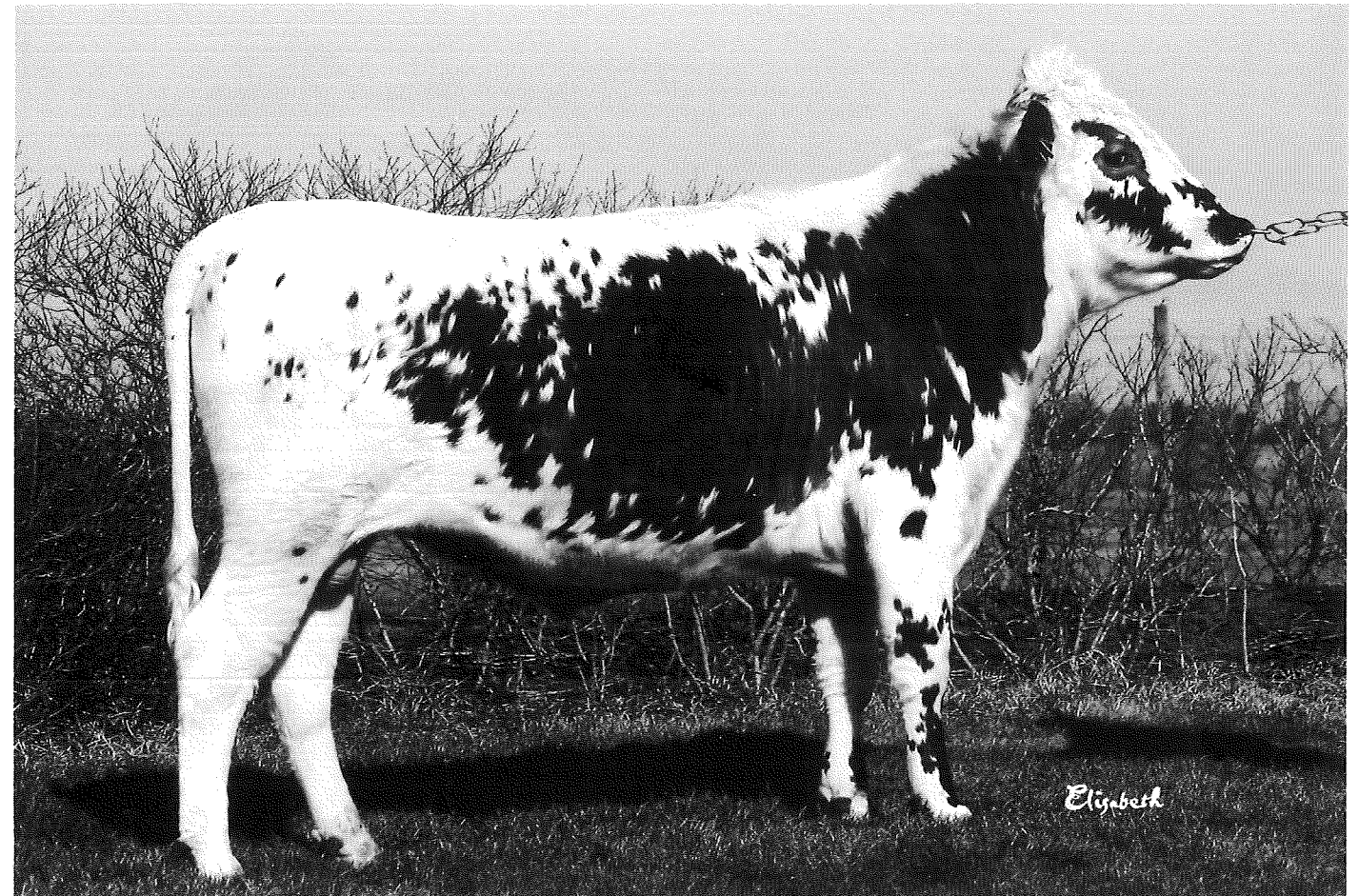
Jocke tog över hade man ca 40 kor och gjorde varje år 15000 småbal hårdpressat hö som foder till djuren, på andra halvan av 90talet började det ebba ut med släkt som ville hålla på med höskörd så sen dess så är det rundbal som gäller. Som alla gamla lagårdar har Görshorvas en charm och en atmosfär som inte finns i nybyggda stallar eller lösdrifter, men lättjobbade är dom sällan, de gamla lagårdarna. Så Jocke har minst sagt "gjort sina timmar" under de bra precis 30 åren som mjölkleverantör.

Att tala med en konörd om favoritdjur är inte lätt, dels har man efter så många år haft så många kor men även så tycker man ju om kor och då är det inte lätt att peka ut nån särskild framför någon annan. Men en ko som verkligen är speciell för Jocke är 46 Malin. Gammalt tillbaks pratade man om "stamkor" menande kor som man under lång tid byggt upp en besättning kring. Ska någon ko på Görshorva ha det epitetet så är det 46 Malin. Hon fick fyra döttrar som alla var fertila och produktiva och har gett Jocke ett otal bra kor de sista 20åren. Hon har och har haft över 50

mjölkande ättlingar på Görshorva, varav en 100tonnare dottern 336 Malin! När jag frågar Jocke om de tjurar han haft så nämner han 57 Filur som den som betytt mest för besättningen ur avkastningssynpunkt. Samt 1088 Flimmer som inte blev samlad. De båda tjurarna är fjällrasens högst avkommebedömda tjurar. En annan tjur som betytt mycket var 234 Sprint som var en otroligt trevlig tjur, men ändå en vass betäckare och därmed lättanvänd. Han gav även trevliga döttrar.

DAGS ATT VÄNDA BLAD

Men nu är det dags att vända blad som bonde och sen några år har en del av de sämsta korna seminerats med kötttras och en del kötttraskorsningar köpts in för att ställa om gården mot köttproduktion. De senaste åren har dottern Elin jobbat hemma och hjälpt till med driften, men lagårn börjar vara sliten och pengar finns inte till renoveringar eller nybyggnationer för att kunna fortsätta som mjölkproducent. De senaste årens dåliga ekonomi och en sviktande hälsa gör att nu måste nåt förändras för att det ska gå att fortsätta, om än det är

6888 Smogg Svij 96888.

Foto: E Th

234 Sprint Svij 20024.

Foto: Arkiv

Ovanför: 57 Filur SvFj 20076.

Foto: Arkiv

med ett tungt hjärta som Jocke lämnar mjölkproduktionen. Tanken är att försöka producera livdjur med bra kvalité även i fortsättningen och att seminera rasrent på de bästa djuren och låta de sämre producera kött och öppna

marker. Så ännu kommer det att kunna komma viktiga djur från Görshorva men dom måste tillsvidare in i kokontrollen hos någon annan. Eventuellt kan det även bli viss mjölkning och vidareförädling i liten skala. Samarbetsplaner med ett lokalt gårdsmejeri finns och os-tar har gjorts för att testa av kvalité och marknad. Tiden får utvisa vilken väg som går.

Vi kan bara tacka för allt arbete som gjorts för fjällrasen på Görshorva och önska Joachim med familj all lycka och hälsa för framtiden!

Robert Nilsson

Sista mjölkhämtningen.

Foto: Joakim Gustavsson

NY SEMINTJUR?

730 Diva, Dominos mor.

Foto: Joakim Gustavsson

Sen vi beslutade att satsa mer på kaseinerna så har det varit förargligt svårt att hitta tjurar med "6 rätt". Alltså tjurar som har Kappa kasein BB beta kasein A2A2 och Beta lactoglobulin BB. Det kan även funka med BB på Beta kasein speciellt om man vill göra ost men som allround tjur är BB A2A2 BB att föredra. Men nu äntligen har vi en ny 6 rättare på gång, 7601 Domino född hos Joachim Gustavsson efter en fantastiskt bra ko ur en linje vi inte använt i seminsammanhang förut.

Dominos fader är 1006 Glunt SvFj 20050, en 6758 Bula son som kommer ur en ovanlig och numer försvunnen kolinje från Jämtland. Glunt är en av de Alebäckstjurar som gett mest mjölk på döttrarna genom alla år.

Mor är 730 Diva. En otroligt produktiv ko som gjort 9427 4,3 3,7 402 350 som snitt på 2,10 år. Kontrollåret 2016 gjorde hon hela 10846 4,2 3,7 453 406, vilket gör henne till den sjätte fjällkon genom tiderna som producerat över 400kg protein på ett kontrollår. Hon har 126

+22 som index och är nog en av få fjällkor idag som ligger så högt.

Morfar är en privatstambokförd tjur från Joachim 7427 Marve SvFj 20221. En 6839 Hadar son efter en annan av Joachims bästa kor 470 Malin SvFj 25240.

Mormorsfar är 135 Stig SvFj 20110. En 44 Fagerman son, född och uppförd hos Påhl och Solveig Heden Munkfors. Mor till 135 Stig mjölkade nästan 15 år.

Så det finns gott om hopp för mjölk i den härstamningen! Vill ni se mer på härstammningarna så titta i databasen.

Domino är ny kollad på sina kaseinanlag och är BB A2A2 BB och vi har bett Viking G att köpa in tjuren som nu är året gammal och antagligen kan komma i produktion rätt snart om allt går vägen. Vi håller tummarna!

Robert Nilsson

VAD DU SKA TÄNKA PÅ NÄR DU KÖPER OCH SÄLJER FJÄLLNÄRA DJUR!

-När du SÄLJER djur bör du skicka med ett härstamningsbevis.

-Skriv fullständigt öronnummer på tex. fakturan, för kontrollsiffran står inte på härstamningsbeviset.

Om djuren ska användas i avel och vara godkända för bidrag, ska den sålda tjurkalvens båda föräldrar vara hypoplasifria. Likaså den sålda kvigkalvens far.

-Skicka också med intyg på det.

-Anmäl djuret sålt i CDB.

-När du KÖPER djur skaffa ett produktionsplatsnummer hos Jordbruksverket.

-Gå med i Växa Sverige och i härstamningskontrollen hos dem.

-Be säljaren om ovanstående intyg.

-Anmäl inköpt i CDB (centrala data basen) hos Jordbruksverket, antingen på blankett som beställs hos dom eller via internet (kräver bankid). Där ska sen alla händelser rapporteras in, som kalvning, försäljning, slakt, tillfälligt ute osv. Det mesta ska skickas inom 7 dagar.

Tänk också på:

Om du lånat tjur eller lämnat bort djur för betäckning måste du skicka in en betäckningsrapport till Växa för att få in djuren i härstamningskontrollen.

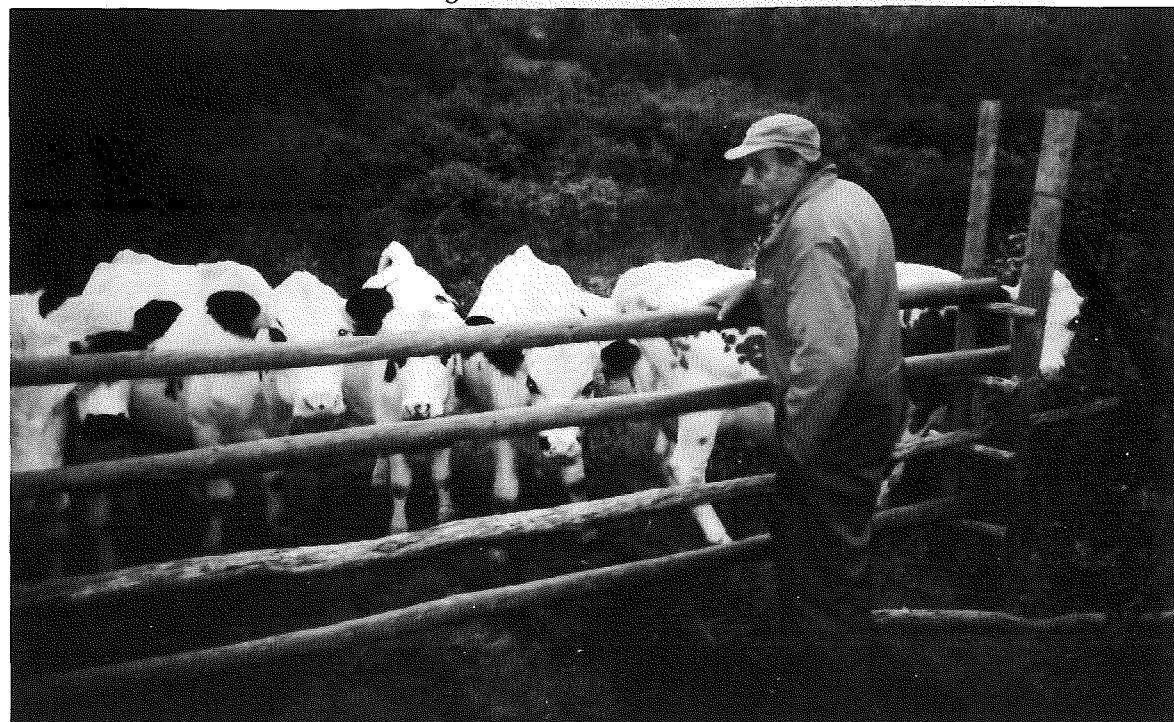
Samma igen: på blankett från Växa blir det här eller via dator. Det ska göras innan kalvning. Ta med alla betäckta djur och skicka varje år.

Om du använder egen tjur, låt veterinär könskörtelkolla honom samt tjurens mor och far och skriva intyg. (Finns att ladda ner från hemsidan).

Skicka kopia på dessa tre intyg samt på tjurens härstamning till Robert Eklundh Ytterbyvägen 8, 81195 Järbo som sammanställer, intygar och skickar vidare till Jordbruksverket.

Både Växa Sverige, Jordbruksverket och om du söker bidrag för dina djur- också din Länsstyrelse kan hjälpa till och svara på frågor.

Fjällnära kommittén genom Mona och Ivan

Arne Eriksson med sina djur 1990.

Foto: Robert Nilsson

INFO OM HUR MAN FÅR SIN AVELSTJUR GODKÄND PÅ SNABBAST SÄTT!

Under hösten varje år får jag som ansvarig för renrasighetsintyg en del frågor från Jordbruksverket om tjurar som är fäder till djur som djurägare sökt stöd för, och som inte finns på listan över godkända avelstjurar. Då får jag försöka ta reda på om de tjurar SJV frågar om är godkända eller inte, och skicka in intyg på de som är det, så att djurägarna får sitt stöd för utrotningshotade husdjursraser! För att förenkla för både djurägare som söker stöd, SJV och mig, så kommer här en liten att tänka på lista: Den tjur som du tänker använda till avel ska vara:

1. Renrasig
2. Modern ska vara friförklarad från könskörtelhypoplasi. Intyg på detta måste skrivas ut av veterinär eller husdjurstekniker.

3. Tjuren skall även han vara friförklarad från könskörtelhypoplasi, dvs ha 2 normala testiklar. Även detta bör vara intygat av veterinär eller husdjurstekniker. Tänk på att verifieringen av testiklarna inte kan ske säkert förrän tjuren är könsmogen. Man kan

inte intyga testiklarna på en två månaders kalv!

4. Tjuren ska vara född av en ko som mjölkas, eller mjölkats, och är med i, eller varit med i officiell kokontroll.

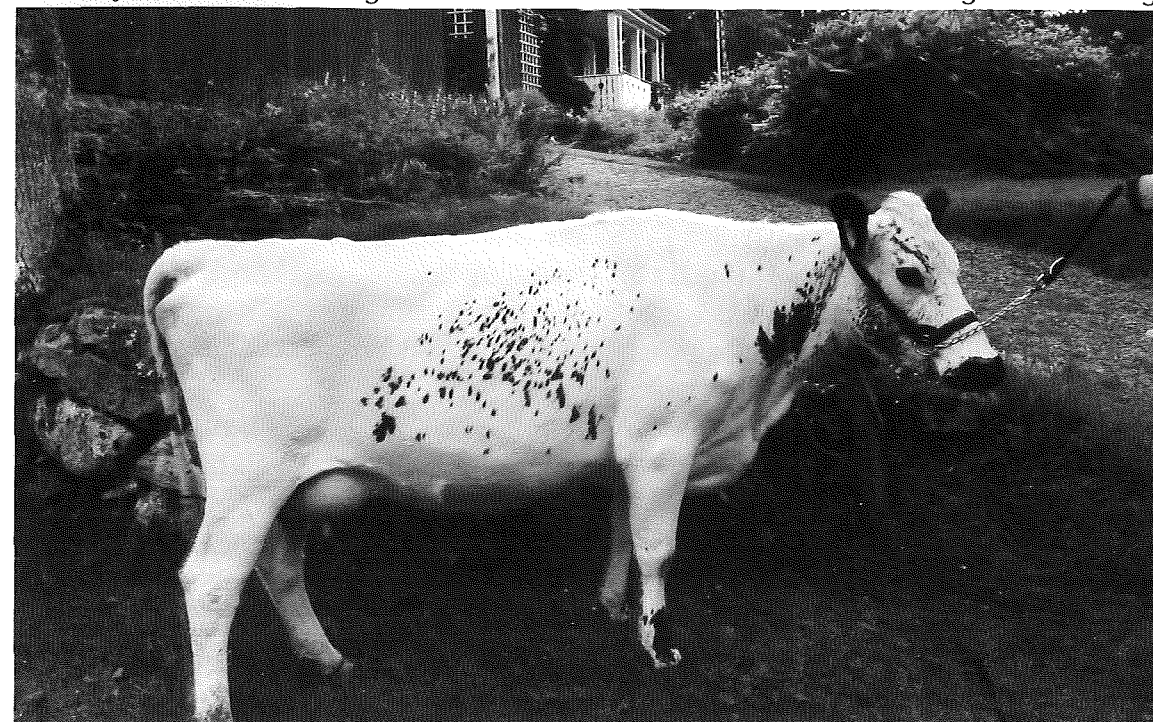
Om den aktuella tjuren uppfyller ovanstående, så skicka intyg på detta till undertecknad, gärna redan när ni köper tjuren, så kommer den in på listan över godkända tjurar, och de kalvar som föds av renrasiga kor kommer att bli godkända för stöd direkt, utan krångel!

Är du osäker så ta kontakt i förväg så hjälper vi så gott vi kan.

Ta gärna foton på tjuren eller tjurkalven och bifoga dokumentationen. Det är alltid intressant att se på hur djuren ser ut.

Lycka till!

Robert Eklundh,
ansvarig för renrasighetsintyg

176 Druva efter 761 Tor - 6845 Baba från Tomas Hägmark Hägna Borgstena.

Foto: Thomas Gunnarsson

Adolf Öhman, en nybygggaruppväxt.

I Norrbottens hembygdsförenings årstidskrift från 1987 finns en fascinerande memoarberättelse från en kronojägare av gammal stam. Adolf Öhman växte upp i området som vi åkte genom under förra årtes fjällrasstämma, när vi for från Arctic circle products i Vuollerim över mot Ågrens fårbesättning i Vitberget. Denna del av Norrbotten hade sen länge varit brukad av samerna, men under 1800 talet räckte inte älvdalarnas jord längre till och man började en kolonisation mellan älvarna. Det man främst ville åt var de vidsträckta myrarna som rätt enkelt med dåtidens mått och jämförelser kunde iordningställas för fodertäkt åt nötkreatur. Myrhöet hölls för vara för svagt för arbetshästar men dög åt kor som var härdade av vintersvälter genom århundradena. Jakt var naturligtvis en viktig födkrok och mot andra delen av 1800 talet började skogsarbeten som tjärbränning, kolning, bäckflottning och timmerhuggning dyka upp som ett sätt att få fram kontanter till livets nödort.

Jag tar med berättelsen för att den är en sådan viktig påminnelse om den roll som korna spelade i det gamla självhushållningslivet. Jag har genom åren med fjällkor stött på så många illusioner om hur "enkelt och friskt man levde förr". Man talar om denna tid med längtan i rösten, och visst, allt är inte bättre idag och vi

lever över jordens tillgångar utan att vilja ta ansvaret för det. Men inte ska vi tro att det var ett enkelt liv man levde förr, få av oss skulle klara det idag om än vi skulle ha kunskaperna. Berättelsen är långt borta från gourmetmattillverkning och semestrar men den är viktig att komma ihåg och det är detta samhälle som en gång fostrade fram fjällkon, helt enkelt för att det var den enda kon som överlevde förhållandena. Även för människorna var det hårt, Adolfs mor Anna dör 39 år gammal efter att ha fått 9 barn varav sex lever till vuxen ålder. Området gränsar till det som beskrivs av Lillian Ryd i Kvinnor i väglöst land, som hon beskriver det där var livet hårt men det fanns mat med en säkerhet som inte fanns i städerna för de som var fattiga. Naturligtvis var det detta enkla faktum som drev folk att bosätta sig i väglöst land, hade man ingen mat svält man.

Adolf är gammal när han skriver detta och är ibland inte säker på vad han fått berättat för sig av fadern och syskonen och vad han sett själv men det är ett dokument värt att begrunda och föra vidare i vilket fall. Jag har kortat av berättelsen och tagit bort den sista tredjedelen. Läs och begrunda

Robert Nilsson

Mina rötter - Adolf Öhman

År 1811 gifte sig farfars farfar Erik Öhman från Sjulsmark med en kvinnlig efterslänterska från finsk-ryska kriget. En "ryska" med det svenskklingande namnet Thorander, som har uppgivits ha varit marketenterska vid den ryska hären. Vid den rasbiologiska undersökning som 1925-26 utfördes i Norrbotten av professor H. Lundborg konstaterades fortfarande stänk av slaviskt blod i slakten.

År 1819 föddes sonen Johan (Janne), som var min farfarsfar och tog sig tillnamnet Eriksson efter sin fars förnamn, Erik. Som nittonåring kom han som dräng till Älvsbyn och träffade där sin blivande hustru f Danielsson från Svedjan. Han var icke skrivkundig, varför han vidtalade en man vid namn Öberg att göra framställning till Konungens Befallningshavande (det vill säga länsstyrelsen) om imission eller fribrev för att anlägga ett nybygge vid Tällberg inom Älvsby socken. Denne Öberg kallades allmänt för "31".

Efter någon tid meddelade Öberg att saken var klar, varefter "Janne" anlade det ansökta nybygget och nedlade hela sin mannagärning på detta. Han fick många barn, de flesta blev Älvsbybygden trogna. Min farfar, Johan eller "Janne", samt hans bror Oskar återtog det gamla släktnamnet Öhman samt ansökte om och anlade var sitt kronotp i närheten av barndomshemmet Tällberg. Farfar fick elva barn, varav de flesta var pojkar. De var i arbetsför ålder då ruschen i skogarna, efter ångsågarnas tillkomst, tog fart i senare hälften av 1800-talet. Man talade allmänt om "Tällbergs-pojkarna" som ett inslag i det lämmeltåg av skogsarbetare, som vintertid sökte sig upp i lappmarkerna för avverkningsarbete.

En av mina farbröder, Anton, hade gift sig och blivit äbo på ett bolagshemman i Kåbdalis inom Jokkmokks socken. Under sista åren av förra seklet byggdes vägen Jokkmokk-Kåbdalis. Farbror Anton vidtalade far att komma upp och hjälpa honom i vägarbetet där. Far bodde då hos farbror Anton. Farbror hade då en "piga", Anna Justina Högling från

Kilkok. "Tycke uppstod" och hon kom sedermera att bli min mor.

Min mormors far var same från Serrejaurs sameby inom Arvidsjaurns socken. Han hade tidigare fått länsstyrelsen tillstånd att anlägga ett nybygge i Serrejaur inom sitt lappskatteländ. Denne same hette Matts Hindriksson-Pont. Mormor, Elsa Britta Mattsdotter-Pont, kom i unga år som piga till Lomträksamerna och förlovade sig med en lappdräng från Rödningsträsk inom Överluleå socken samt medföljde honom dit efter tjänsteårets slut. Antingen dog fästmannen eller blev förlovningen uppslagen. Efter en tid kom min morfar dit. Han hette Paulus Högling från Seunaure inom Jokkmokks socken. De gifte sig och bosatte sig efter giftermålet på en avsöndring från fädernehemmet, som hette Kilkok.

Då fars och farbror Antons vägarbete var slutfört gifte sig far och mor samt bosatte sig tillfälligtvis hos en sväger Karl Englund i Isträsk i närheten av fars föräldrahem. Farfarsfar skulle då överlåta nybygget Tällberg till far. I samband därmed skulle detta överföras till skattehemman. Tidigare omnämnda "31" anlätades för den transaktionen. Far hade gått tre veckor i skola plus konfirmationsläsningen och kunde, då handlingarna återkommit från häradsrätten, konstatera att det nybildade skattehemmanet hade lagfarits med Öberg (31) som ägare. Överlåtelsen fick då förfalla, och farfarsfar fick besitta Tällberg till sin död 1912, 94 år gammal. Därefter övertogs Tällberg av 31:s son, Karl Pontus Öberg. Hemmanet omfattar drygt 600 hektar produktiv skogsmark.

I äktenskapet föddes 1900 Algot och 1902 system Agda. Våren 1904 fick mor och syskonen följa med en hästskjuts till mors föräldrahem i Kilkok, under det att far, ledande en ko som de fått av farmor samt sina övriga tillhörigheter i en kont, vandrade väglöst land under tre dagsetapper och anslöt sig i Kilkok till familjen. Far hade ansökt om ett skogstorp i Roysö ytterligare ca fem kilometer in i skogen från Kilkok. Med hjälp av morfar och morfars finnhäst höggs torrfuror, hopsläpades och uppfördes en fyrknutsstuga med gråstensspis, som sedan

blev vårt hem fram till 1919. Den inrymde förutom far och mor som mest nio barn.

Närmaste granne var Luovaure by med två familjer. Det var tre km dit, nio km till vinterplogad väg samt tolv km skogsstig till närmaste affär i Kåbdalis. Torpets placering var föranledd av det nära nog totala naturhushållningsliv som var en tvingande nödvändighet för nybyggarna i lappmarkerna. God tillgång till slätterängar, ett otal fiskrika sjöar och tjärar samt småviltrika skogar in på knutarna bestämde placeringen.

Torpet födde som mest 3 till 4 kor, 10 till 15 får och tidvis under senare år en häst. Royso ansågs som ett förträffligt torpställe med hänsyn till dessa utkomstmöjligheter. Kreaturen uppföddes med hö från myrslätter samt sjöfoder – fräken – som man skar i sjöarna intill torpet. Lövtäkt och ”stryklöv” för småkreaturen förekom i rätt stor omfattning omkring torpet, för att dryga ut höfodertillgången. Potatis odlades för husbehov, och jag har ett minne från mina barnaår, att far sått korn så han fick några skylar, som slagtröskades, sållades och handkastades samt sedermera förmaldes vid en liten byaskvaltkvarn belägen vid Luovaure. Jag fick följa med den resan och kunde väl då ha varit ca 4 år.

Hemmet

Stugan, som var i storleken ca 5x6 meter med en tillbyggd förstuga och kallskrubbar av kransågade bräder, var uppförd av bilat timmer utan trossbotten, men med mullbänk. Golvet var av kluvna torrfuror, som hopnarats och hyvlats. Taket bestod av kluvna klenfuror, som tätats med mossor och jordtakfyllning. Yttertakets lagts av spån. Spisen var utförd av gråsten och indragen från väggen ca 25 cm för att eliminera brandrisken och samtidigt öka värmeeffekten. Det mellanrum mellan vägg och spis som uppstod kallades allmänt för ”ugnskärningen” eller på överluleådialekt ”omstjälning”. En vertikal järnstång stöttade upp murkransen, ungsåpan.

Den sidan av spisen där vedbänken var placerad var manfolkets arbetsplats vid slöjd och dyligt och brukade kallas ”karasöjda”. Motsatta sidan var kvinnofolkets plats och

brukade kallas ”kunosöjda”. För att hindra sprickbildning klinades spisen med lera, och var eller varannan lördag vitmenades spisen med uppslammad krita. Penseln var en hartass med avklippta klor.

Springorna mellan stockvarven i väggarna var klenade med en blandning av lera, agnar och något rågmjöl. Man hade slagit ”såta” som man sade. Innanför detta var stugan tapetserad med gamla tidningar (Norrbottens-Kuriren), som vi fått från de burgna bönderna i Luovaure. Vi hade ej råd med en egen tidning. En jordkällare under golvet med lucka dit utgjorde förvaringsplats för potatisen och fiskfjärdingarna samt syltflaskorna. Två fyrrutade fönster släppte in nödigt dagsljus. En kort gardin i fönstrets överdel samt dragjalusier i fönstrets nederdel fanns. Så vitt jag kan erinra mig förekom inga krukväxter i Royso. All matlagning, fränsett brödbak, företogs i den öppna spisen i trebenta grytor av gjutjärn samt kaffekokning i trebenta kaffepannor och sumpavkok i en dito av större modell. Våffeljärn på trebent underställ fanns även samt för stekning trebenta gjutjärnskastruller.

På södra fönsterbänken var inristat en kompassros, som samtidigt tjänstgjorde som solur. På ena fönsterposten var fastsatt en björkticka, använd som nåldyna, och på en spik intill hängde saxen. Ovanför fars och mors säng satt det sköldformade, utspända bröstskinet från en storlom, på vilket fars silverfickur med nyckerluppdrag hängde. Uret var av märket Cronometre. Verket var utformat som en fjärl med utbredda vingar med röda stenar därpå. På urtavlan emalj simma två mot varandra vända svanar. Uret användes sällan i vardagslag utan var närmast att betrakta som en statussymbol.

Möblemanget i övrigt utgjordes av ett klaffbord med utdragbara lådor på ömse sidor, ett antal skåp, väggfasta hyllor, stolar, varav en skohöstol, utdragbara, uppbyggbara sängar runt väggarna samt mors dyrgrip, en trampsymaskin med långskyttele av märke Sackman Viktoria. På spikar eller tränarar invid spisen hängde vispar, slevar, gröttvaran samt kaffebrännaren (kafferosten) med skjutlock.

Under taket fanns den uppskurna löpmagen av en nyfödd kalv, som var skålformat utspänd i en träklyka, för att användas vid ystning. Under spiskransen hängde den obligatoriska grytskrapan.

På en hylla närmast spisen fanns kaffeburken, kaffekvarnen samt en större bunt fosfortändstickor. Dessa var visserligen i lag förbjudna på grund av sin giftighet och brandfarlighet redan 1901, men salufördes i obygderna och användes i Royso så sent som 1917. Nämnas bör att de användes som abortmedel vid oönskad graviditet av ogifta mödrar. Jag kommer ihåg ett intemezzo troligen från 1917, då ett paket ramlade ner på golvet och antändes vid nedslaget. Efter fosfortändstickorna kom de s k säkerhets-tändstickorna med text på varje ask. ”Tända endast mot lådans plån”.

Närmast dörren fanns en vattenså av trä med en förtennad järnskopa, som användes av samtliga i huset boende vid drickandet. I de burgna hemmen var vattensån ofta förtennad koppar. Byggnadsbeståndet på torpet var förutom stugan den s k lillstugan, dit far skaffat en järnspis av märke ”Norrahammars Bruk N:o 26” försedd med plåtrör. Där skedde brödbaket. I huvudsak bakades rågakakor med hål, vilka torkades på spett i storstugan. Lillstugan var sammanbyggd med en enkel vedbod. Sommartid utnyttjades den som sovplats för en del av familjen för att minska trängseln i storstugan.

Vidare fanns en jordkällare ingrävd i en backslutning för förvaring av mjölk, smör, grädde och färskvaror under den varma årstiden. En enkel timrad ladugård hade båsplatser för kor och ungnöt, en spiltplats för hästen samt kättar för 4-5 får. Utanför ladugården låg ett enkelt skjul för stråfodret, som i huvudsak bestod av myrhö, sjöfoder (fräken) och lövkärvar för fåren. Regninga somrar var höet ofta av dålig kvalitet, svart och mögligt, till och med hälsovådligt för kreaturen. För att eliminera detta fanns i en backslutning intill ladugården ingrävd en kåta med en där inmurad gjutjärnsgröta, rymmande 50 kannor (125 l). I den kokades det dåliga höet och gavs korna i fjärdingar med koklagen påhållt. Ibland tillsattes asp bark och stryklöv. Man ”dåide” eller

gjorde sörpa som man sade. Den varma drycken var dessutom välgörande för kreaturen, när ladugården var kall och dragig.

Under sommaren gick kreaturen på skogsbyte och återvände till torpet vid mjölkningstid. Undantaget var under sensommaren, då korna på jakt efter begärlig svampdiet ibland glömde sig kvar i skogen. För att freda dem för mygg, broms och framför allt knott insmordes de på de mest utsatta ställena, exempelvis juvertrakten, mellan frambenen samt ögon och örontrakterna, med en salva bestående av trätjära och fett. En nackdel med svampdieten, liksom med en kraftig utfodring med fräken, var att detta verkade laxativt på kreaturen. Dessutom gav svampdieten en besk bismak till mjölken. Närmaste tjurhållare fanns i Luovaure, tre km gångväg hemifrån. Vintertid och vid andra tidshinder hände det att brunsten började avklinga, innan tjurbesöket kunde verkställas. En ”huskur” som tillämpades av mor var krossad borax, som inbakat i en degklimp gavs åt kon. Detta skulle förlänga brunsttiden. Huruvida det hade åsyftad verkan undandrar sig min bedömning.

Livet på torpet

Far var under vintern vecko- eller fjortondagsvis borta på skogsarbete, vilket i början av vår vistelse i Royso bestod i huggnings- och timmerdragningsarbete. Efter det att häst anskaffats blev det timmerkörslor med häst. På våren vidtog ca en månads hektiskt bäckflottningsarbete i Spadnovarebäcken, Kvarnån och Bodträskån. Den del av sommaren, som ej åtgick till foderbärgning, åtog sig far arbeten i byarna runt om. Det var mest byggnadsarbeten – far var timmerman – nyodlings- och dikesarbeten samt väg- anläggningsarbeten. Sedan Algot avslutat sin skolgång och konfirmerats fick han börja åtfölja far på dessa uppdrag.

Temporärt förekom även andra arbetsuppgifter, såsom stämplare och jaktbevakare åt Domänverket, brännmästare vid tjärdalsbränning samt vedhuggning till ånganläggningen då Porjus kraftverk byggdes (troligen 1911). Jag påminner mig en episod som far omtalade från denna tid. På våren sinade sprängämnesförrådet, som ditforslats

på vinteföre. För att hålla arbetet igång fraktades dynamit per tåg till Murjek, därefter med häst till Jokkmokk, varefter det bars av manskap till Porjus. Om jag icke misminner mig betalades för sista transporten 3 kr/kg. Far var oerhört stark att bära och var med om transporten. Han lastade 60 kg. Fram och återresa tog tre dagar, varför far ansåg sig tjäna grova pengar.

Under de tidsperioder då far "låg ute i arbete" fick mor med hjälp av de halv vuxna barnen, men utan stöd av närboende grannar, helt klara de förekommande arbetena hemmavid. Skötsel av kreaturen, matlagning, ved- och vattenbärning, skurning och tvätt, lagning och lappning av kläder, spinning och vävning samt barnavård. Till det kommer att mor liksom kvinnor i andra torp och nybyggen hade tätt mellan graviditeterna samt att detta hände vid en tid då cellstoff, barndaghem och familjeplanering var okända begrepp, liksom barnbidragen. Vaggan och gungan var "välbemannade" persedlar i torpet.

Tvättstuga fanns inte, varför man försökte utföra stortvätt under vår, sommar och höst. Det skedde då intill sjön med sköljning och klappning i sjövatten. Vintertid fick man hålla till i stugan med sköljning vid en vak på sjön. Som skydd för stänkvatten hade man ett juteförkläde, som vid hemkomsten var stelfruset som ett pansar. Tvättmedlet var asklut och såpa. Jag har ett svagt minne av att min mor vid ett par tillfällen själv tillverkade såpa genom att koka nedsmält, ej matdugligt talg i stark björkasklut. Jag fäste mig särskilt vid att denna såpa fick en mycket ljusare färg. Skurning av det trävita golvet skedde med ett minimum av såpa samt skursand, och skedde som regel varje lördag.

Mathållningen en ordinär dag var följande. Frukosten var i regel färsk eller saltad kokt fisk med bröd och smör och till det dracks vatten eller skummad mjölk. Smöret utportionerades till oss barn, under det att far och Algot själva fick ta för sig vad de ansåg sig behöva. Dagens huvudmål, middagen, intogs vid 13-tiden på dagen och bestod av palt med fläsk eller flatpalt, som åts med mjölk. Andra rätter var klimpvälling och smörgås med rester av den kokta kalla fisken och köttsoffa med skalad potatis och klimp.

Jag har inget minne av att grönsaker förekom i soppan. På grund av brist på frys- och konserveringsmöjligheter förekom färskt kött praktiskt taget ej under sommaren. Mor brukade då "mison", sötost, som serverades med vasslen och ibland med en tillsats av en skvätt grädde. Någon gång förekom potatis- eller blodpannkaka, som gräddats i järnspisen i lillstugan. Ärtsoppa – men utan timjan, senap och varm punsch – förekom också.

Kvällsmålet, som åts vid sju-åttatiden, var nästan undantagslöst gröt av råg- eller vetemjöl. Kvarblivna grötresterna serverades påföljande morgon, antingen uppstekt eller kall med långfil som komplettering till frukosten.

Bakning av kaffebröd förekom bara till de större helgerna som jul, påsk och midsommar och hade ett mycket inskränkt sortiment. Som regel var det bara vetelängd och anisbröd. Om gäster eller främmande dök upp helt apropå, bjöds på våfflor gräddade i det trebenta våffeljärnet över den öppna elden.

På grund av den ofta dåliga utfodringen vintertid, stod korna ofta "i sin", så att brist på mjölk till gröten uppstod. Gröten fick då inmundigas med sirpasvatten som ersättning för mjölken. För att kunna nyttja köttet färskt, skedde slakten på någon överårig ko samt ett eller annat får först sedan kylan kommit på hösten. På våren nedsaltades de eventuella resterna av köttet för att kunna nyttjas på sommaren. Med andra ord, på sommaren var fisken färsk och köttet salt, vintertid var fisken sursaltad och köttet färskt. Slakten ingick ofta även i en strävan att hålla så högt kreatursantal som med hänsyn till aktuell fodersituation var möjlig. En av fars systrar – Lovisa – var gift med Rödningsträskens Lars Granström. Royso låg inom rüdings-träskarnas vinterbetesland, varför det en eller annan gång hände att far fick för släktpris köpa någon slaktren.

Far har berättat, att någon tid efter min födelse våren 1913 fick Royso besök av ovannämnda farbror Lasse och en annan Rödningsträskens, Abel Mikaelsson. De accepterade att vara mina faddrar. Som faddergåva skulle farbror Lars och Abel Mikaelsson ge mig var sin vajkalv.

Del II av Mina rötter av Adolf Öhman

Mina föräldrar

Att så här länge efter deras frånfalle frammana en bild av föräldrarna är självfaller mycket svårt, för att icke säga omöjligt. Jag skall dock göra ett försök. Far var ca 180 cm lång och ansågs mycket stark, speciellt i att bära bördor. Han ingick i en syskonskara på 11 barn. Detta hade medfört att han fostrats att så långt görligt var, utan hjälp av andra, själv klara ut uppkomna situationer och problem. I barndomshemmet, och kanske mest efter utflyttningen till Royso med dess avsaknad av grannar, tvingades far att bli något av tusenkonstnär. Ingen arbetsuppgift var heller främmande för honom.

Utåt visade han ett bistert, nästan trumpet ansikte. Känslomhet som t ex kel, smekningar eller tårar visade han aldrig. Denna fostran sökte han öven överföra till oss. Ofta fick vi höra, du är ju karl du ska inte gråta. En minnesbild om fars styrka: Försommaren 1918 hade 100 kg rågsikt och 30 kg salt anlant till Luovaure. Jag fick medfölja far vid hämtningen. Han lastade dessa 130 kg på ryggen, vandrade de tre km till Royso och så vitt jag minns vilade han bara en gång.

Mor var en liten gracil kvinna. Hon gick under fars rakt utsträckta arm. Mor var snabb till ett pärlande skratt, för att en korr stund senare vara i fullständig affekt. Hon besatt en stor portion humor och en bitande satir men var i grund och botten en ömsint och varmhjärtad kvinna. Hennes barndom på ett lappmarksnybygge och alla åren som mor och husfru på ett ensligt torp, där strävandena "att överleva" fick undertrycka allt känsloljänk och blödighet, gjorde att hennes mjuka sida sällan visades. En bidragande orsak var ju dessutom den stora barnaskaran samt att det var slit och släp från arla till särta för hennes vidkommande.

En episod belysande hennes humor kan andragas. I likhet med de större syskonen skulle jag "nalla" grädde i utkällaren. Min litenhet samt maximal otur gjorde att jag tippade ett fat med tre liter halvkoagulerat långfil över mig. I den situationen var det självfallet inget annat att göra än att tjutande uppsöka mor på gårdstunet och vara beredd på

en avbasning. Hon gapskrattade åt den sorgliga skepnaden, tog ned mig till klappbryggan och sköljde mig med kläderna på därnere. Att hon skrattade åt mig tog faktiskt lika ont som en rejäl örfil.

En annan episod visade hennes blödighet. Det näs som skilde de två sjöarna i Royso var ej mer än ca 10 m brett. Av bekvämlighet flög ej änderna den sträckan utan brukade promenera den biten. En dag gillrade mor upp ett gammalt nät tvärs över promenadvägen. Då andfamiljen gick i nätet, måste mor vrida nackarna av dem. Hon kunde inte se på detta utan höll änderna bakom sin egen rygg, då hon verkställde avrättningen.

Katastrofåren 1918-1919

Vintern, våren och sommaren 1918 förlöpte liksom tidigare år. På hösten hade far och Algot något arbete vid landsvägsbygget Vitberg-Kåbdalis, på ett skifte vid Svanabäcken. En av de sista veckorna i oktober insjuknade Algot i vad man trodde var en influensa. Han tog sig hem till torpet men tvingades intaga sjuksängen.

Efterhand insjuknade samtliga i torpet, så att då far kom hem på lördagen hade alla intagit sängläge. Hemhjälp gick ju ej att ordna så att far – själv sjuk – fick av och till sköta mjölkning och skötsel av kreaturen. Spanska sjukan hade kommit till torpet. Den andra november avled mor i följsjukdomen dubbelsidig lunginflammation och den sjätte november äldsta systemen Agda på motsvarande sätt. Efterhand tillfrisknade syskonen. Värst därav var jag själv. Man har berättat att jag var praktiskt taget medvetlös i fem dygn. I ett efterlämnat brev från far till min syster Anna i Isträsk uttalar han farhågor att jag ej skulle överleva.

Det var självfallet ett fruktansvärt hårt slag för far att bli lämnad ensam med sju barn. Fem pojkar och två flickor, varav den äldsta var tolv år och gick i skolan. Livet var dock tvunget att gå vidare. Kvinnlig hemhjälp anskaffades, som skötte ladugården och de på torpet i övrigt förekommande sysslorna. Vintern, våren och sommaren 1919 gick enligt sedvanliga rutiner. Far låg veckovis ute i timmerskogen, sommaren åtgick för slätterarbete. Sensommaren var far sysselsatt med

vägbyggande strax söder om Käbdalis. Skolan i Luovaure hade startat i början av september. Där gick de skolpliktiga barnen, varför på torpet i vardagslag var hemhjälp, min yngre syster Anny och jag. Vi hade inte nått skolpliktig ålder.

Den andra oktober 1919 hade barnen fått sin frukost och skickats till skolan. Hemhjälp skulle utfodra och mjölka korna, och därför blev Anny och jag lämnade ensamma i stugan. Det var en relativt kall och blåsig dag, varför vi placerade oss på spiselhällen, där en mindre brasa brann. Efter ett tag gick min syster ner från spisen och jag uppmärksammade då att det brann i hennes korta klänning. Jag skulle då släcka med vatten, men vattensån var tom. Jag försökte riva av henne kläderna, men orkade ej samt brände mig dessutom i händerna så att brännblåsor uppstod. Återstod då inget annat än att springande bege mig till ladugården och påkalla hjälp därifrån. Då vi kom upp på gårdstunet möttes vi av flickan, som kommit ut efter mig. Just i det ögonblicket tog håret eld, det här jag beundrat så mycket. Hon var den klart ljushärgaste av oss barn samt var dessutom något självlockig. Efter att ha tagit hand om flickan och bäddat ned henne mellan lakan lämnades jag ensam med henne, och hemhjälp begav sig springande till Luovaure för att buda om det skedda. Därifrån skickades en man ytterligare 7,5 km till Puottaure, där närmaste telefon fanns. Därifrån ringde man till Käbdalis och skickade bud efter far 3 km. Far tog från Käbdalis med sig distriktssköterskan och vandrade efter en skogsstig 12 km till torpet. Min syster levde i drygt fyra timmar men var död då far och sköterskan anlände.

Detta skedde exakt på dagen 11 månader efter mors fränfalle. Således dog tre familjemedlemmar på mindre än ett år. En ödets ironi bör omnämnas. Som vuxen kronojägare genomgick jag kurser i hyggesbränningsteknik hos jägmägarare Joel Vretlind i Malå. Då jag sedan fick ordinarie tjänst i Lycksele på Blåvikens revir, fick jag sköta alla hyggesbränningar inom reviret. Jag utnyttjades även som lärare och demonstratör vid Skogshögskolans sommarfältarbeten i Lyckseletrakten. Kollegor emellan kallades jag skämtsamt "Pyromanen". Efter barndomens upplevelser kände jag en panisk skräck för eld.

Som arbetsledare och chef tvingades jag undertrycka denna känsla, noggrant planlägga mina bränningar och någon malör vid dessa arbeten hände mig aldrig heller under min aktiva tid.

Nils Olov Öhman f 1876, far till Adolf, gjorde sin militärtjänst i Notwiekn utanför Luleå.

Flyttning till Käbdalis

Efter katastrofen 1919 blev fortsatt vistelse i Roysso ogörligt. Möjligheten att få hemhjälp till det ödsligt liggande torpet fanns inte. Efter samråd med släktingar beslutades att vi skulle flytta till Käbdalis, där vi hos en släkting, Karl Renberg, fick en tillfällig bostad i bagarstugan den första vintern. Vid flyttningen medfördes två av korna samt några får, som inkvarterades i Renbergs ladugård. Övriga kreatur samt ej behövt lösöre försålades. Sommaren 1920 uppförde far en mindre stuga om kök och mindre kammare, samt ladugård för kreaturen, på ofri grund (bysamfällighet). Trots min späda barndom upplever jag tiden i Roysso som en lycklig tid. Genom en mycket strikt genomförd naturhushållning, vartill möjlighet fanns, saknades aldrig mat på bordet, även om variationen i kosthållet var mycket begränsat. Man hade icke möjlighet välja och vraka som dagens människor har.

Den av far uppförda stugan blev sedan vårt hem ända till vuxen ålder. I Käbdalis påbörjades och avslutades min skolgång i en flyttande D-skola de fem första åren, först sjätte året helt skolår med manlig lärare. Till skillnad från skolan i Luovaure var skolan i Käbdalis byggd för sitt ändamål. Den bestod av en genom byggnaden gående skolsal med anslutningskorridor, från vilken gick en dörr till lärarinnans lägenhet om kök och ett rum. I skolsalen stod en vedeldad järnkamin, där

eleverna själva skulle svara för eldningen. Lärarinnans lägenhet uppvärmdes genom vedeldad järnspis och kakelugn. Vid skol-salens kortsida fanns en ca två meter bred kateder, där lärarinnans bord och stol, kårtstället, orgeln och kulramen var placerade. Likaså fanns på väggen "svarta tavlan". Ovanför lärarinnans plats hängde oljetryck av kung Gustaf V i stor parad samt drottning Viktoria i förgyllda, kronprydda ramar. Detta om något imponerade på en liten sexåring från den djupa skogen.

Skolgången påbörjades första dagarna i september och pågick till början av februari, varefter lärarinnan flyttade till Kittajaur by och höll undervisning där till början av juni, således vårterminen. Undervisningen omfattade samtliga klasser 1-6. Studiehjälpmedlen i första och andra klass var ABC-bok för småskolan och Sörgården för stavning och läsövning. Vi hade också läggstickor (oliformade, olika långa trästickor i en fackindlad ask), med vars hjälp man kunde lägga olika figurer eller bokstäver. Vidare fanns griffeltavlan av skiffer i träram, vilken på ena sidan var linjerad för skrift och på andra sidan rutad för räkning. Till den hörde griffeln i skiffer samt "sudden", en fuktig tygklut med vars hjälp man kunde uttradera det skrivna.

I årsklasserna 3-6 utökades läromedlen med Livets Väg, Biblisk historia samt psalmboken i kristendomsundervisningen, geografibok, bok i naturlära, svensk historiebok, svensk grammatik och satsläsning och exempel-samling i matematik för de olika årsklasserna. Till detta kom skrivhäften för rättskrivning, välskrivning och uppsatsskrivning, häften för räkning, ritblock, linjal, blyertspennor, radergummi, stålpenor och bläckhorn. Skolmaterialet fick betalas av elevens föräldrar, varför läroböcker gick i arv från äldre till yngre generationer.

Skrivträning i första och andra klass gick till så, att eleven på griffeltavlans skrivsida fick forma bokstäver och ord enligt lärarinnans föreskrift på svarta tavlan. För att få räkneexempel hade man ca 5 cm breda, tunna träflarn med i vertikal led påtryckta siffror, andra hade tecken för räkneregler (till exempel +, -, X, /) samt flarn med "lika med" tecken. Dessa flarn upphängdes parallella, och på detta sätt

konstruerades räkneproblem, som eleven fick avskrivna på griffeltavlan, uträkna och uppvisa för lärarinnan för omedelbar rättning.

De elever, som icke nådde hemmen under måltidsrasten hade smörgåsar med sig, vilka tinade framför kaminen och inmundigades med en mugg mjölk i skolsalen. Min lärarinna under de fem första åren var Charlotta (Lotta) Olsson. Hon var mycket snäll och en god pedagog, som fostrat många kullar pojkar och flickor till goda medborgare i vårt samhälle. Min sista och enda manliga lärare var Johan Ullénus från Jokkmokk.

Att föra jämförelser beträffande kunskapsnivån mellan dåtidens och nutidens ungdomar är självfallet, med nuvarande måttstockar, fullständigt ogörligt. Man torde väl dock kunna säga att kunskaperna låg på den nivå som var behövlig att klara en normal vardagstillvaro i Norrbottens inlands glesbygd vid den tiden.

Jag kommer ihåg att ifrån min avgångsklass var det bara ett fåtal som helt behärskade räkning med allmänna bråk, men man kan ju ifrågasätta nödvändigheten av att kunna det i vardagslag för en skogsarbetare eller en hemmafru i Lule lappmark. Min avgångsexamen skedde på Gustav-dagen den 6 juni 1926. Jag minns att isen rev på sjön och kabbelekan blomnade för fullt vid sjöstranden. På sommaren skedde konfirmationsläsning med skriftegång och första nattvarden i Puottaure kapell. Dagen till ära hade jag fått en cheviotkostym á 57 kronor. Man slapp de förhatliga knäbyxorna. Nu fick man långbyxor - med bakficka till och med - vilket var det mest påtagliga statustecknet på manlighet.

För fars vidkommande fortsatte slitet vintertid med timmerhuggning, på våarna med bäckflottning och under somrarna med höbärgning och stora sjösänkings- och skogsdikningsackord åt Sikå revir. År 1923-24 byggdes en internatförläggning för 40 glesbygdskolbarn i Käbdalis. Far fick från 1924 anställning där som vaktmästare med en månadslön av 125,-/månad då skolverksamhet pågick. Därför kunde jag ej, i likhet med mina äldre bröder, få min första skolning i skogsarbete av honom.

Porto betalt

B-post

~~Avs: Svensk Fjällrasavel
c/o Robert Nilsson
Övre Svartflå 515
961 98 BODEN~~

Andrea Petitt
Rickebasta Rosenlund 27
741 92 Knivsta

Floda socken i Dalarna i början av 1900-talet.

Foto: Arkiv

Nästa nummer av Fjällkon kommer i slutet av mars,
vill du ha med något material i tidningen är sista datum **28 februari**.

Europeiska jordbruksfonden för
landsbygdsutveckling: Europa
investerar i landsbygdsområden

Detta material har delvis
finansierats med EU-medel